

Billedhuggeren Turid Angell Eng

«Min form kommer innenfra. Fra hvilket menneske jeg har foran meg.»

«Alt jeg har laget, strekker seg.»

Turid Angell Eng, 23.09.2022

Det var ingen selvfølge at Turid Angell Eng (f. 1937) skulle bli billedkunstner og skulptør. Fra tidlig alder av var hovedsaken musikken. Hun begynte å spille fiolin som fireåring, ledet av sin far som var en habil fiolinist og cellist. Men etter hvert tok fiolinspillingen for mye tid. Det gikk ut over skolegangen. Musikk, rytme, energi fortsatte likevel å være svært viktig for henne, og i tenårene tok tegning over for musikken. Og hun søkte seg til Statens håndverks- og kunstindustriskole (SHKS) hvor hun ble tatt opp som elev som sekstenåring i bokklassen hos Carsten Lien (1894-1970). På SHKS møtte hun også sin fremtidige mann, Henning Z. Hirsch (1933-1994) som studerte ved arkitektlinjen.

I 1957 ble Turid uteksaminert og begynte i stilling som illustratør (skrift, bokomslog) ved Cappelen forlag. Her fikk hun også muligheten til et tre måneders opphold i London hvor hun studerte skrift under Irene Wellington (1904-1984) ved Central School of Arts and Crafts. Oppholdet i London var skjelssettende og bød på mange nye impulser. Hun kom i kontakt med studenter fra hele verden. I 1961 fikk hun sitt første barn, og hun sluttet i jobben. Ett år senere kom barn nummer to. Nå fulgte bortimot ti år som frilans tegner og illustratør for både Cappelen og Gyldendal, samt for NRK barne-tv. I denne perioden laget hun også tegnefilmen «Den lille nonnen» sammen med sin mann. Filmen vant flere premier internasjonalt. Arbeidet var stillesittende. Dansetreningen etter endt arbeidsdag var viktig for henne, for å holde det gående.

Turid begynte etter hvert å tenke på en alternativ karrierevei som utøvende billedkunstner. Hun fant det mye lettere med bilder enn med skrift. Da hun ønsket en arbeidsform som innebar rom og bevegelse, falt valget på billedhugger. Så tidlig på 1970-tallet hospiterte hun på modellering ved SHKS (lærer Hanna Jessen (1907-1973)) for å forberede seg til opptaksprøvene ved Statens kunstakademi.

Høsten 1971 begynte hun på billedhuggerlinjen hos professor Per Palle Storm (1910-1994). Hun erindrer stemmen hans, måten å snakke på, bevege seg på. Det gikk rett inn. Storm hadde en innebygget energi. Turid tenker at drivkraften hennes ikke er formsans først og fremst, men energi. Det lå mye nærmere for henne. Energi var nettopp det hun fikk igjen fra undervisningen på akademiet:

«– her STÅR han – herfra kommer bevegelsen – ut i alle lemmer, ut i hodet, som en frukt på toppen – Skjelettet, skjelettet – det er grunnlaget! Uten et godt oppsatt skjelett er alt forgjeves!»¹

Hun var en flittig student, kom tidlig og jobbet intenst før professoren ankom skolen. Han kom, han så, og så sa han: «Forbløffende! Forbløffende!» Det ble også tid til hospitering ved Konstakademien i Stockholm i løpet av studietiden. Flere av hennes skisser fra dansernes morgentreninger ved Operaen i Stockholm (1973) er gjengitt i denne boken. Og de fanger nettopp opp det musiske, energien, bevegelsen.

¹ Per Palle Storm, *Palles lille røde* ([Oslo: T.A. Eng], 2013).

I september 1976 var den nyutdannede skulptøren klar for sin debututstilling i Galleri Tanum. Hun hadde allerede deltatt på Høstutstillingen to ganger, mottatt 3-årig arbeidsstipend og blitt kjøpt inn til flere offentlige samlinger. Hun stilte ut ved siden av en annen av Storms studenter, Sidsel Tone Berntsberg (f. 1947). Noe som kritiker Erik Egeland påpekte var litt uheldig da det var lett å begynne å sammenligne i stedet for å se den enkelte utstillers arbeider på sine egne premisser². Turid stilte ut skulptur, tegninger (dans og akt), samt akvareller fra Nord-Norge. Skulpturene var utført i en rekke ulike materialer: betong, tre, bronse, terrakotta og gips. Motivene var figurative, mennesker. Egeland fremhevet det følsomme, ømheten i skulpturene hennes, samt hvordan hun disponerte arbeidene fast og klart, og komponerte rytmisk. Arne Durban mente å se at begge utstillerne var elever av professor Storm: «Nettopp hans kvinnelige disipler har ført hans dramatiske realisme videre på en utmerket måte.»³ I det store og hele omtalte hovedstadspressens kritikere debututstillingen i positive ordelag.

I løpet av studietiden hadde Turid og hennes mann skilt lag. Barna var etter hvert blitt store nok til at hun kunne ta noen måneders etterutdanning i Paris. I perioden oktober 1976 til juni 1977 hospiterte hun hos modernisten professor Henri Étienne-Martin (1913-1995) ved École des beaux-arts – de Paris. Étienne-Martin var en abstrakt skulptør som jobbet mye innen symbolistisk og primitivistisk stil – ganske annerledes enn professor Storm som karakteriserte seg som «naturalist – innbitt og forbanna naturalist»⁴. Det ble også modellert i leire etter modell. «Jolie, jolie,» utbrøt professoren da han beskuet Engs arbeider. Hun tegnet også akt ved Académie de la Grande Chaumière hver kveld. Det fantes bare kvinnelige aktmodeller der, ikke én eneste mann.

Ved Beaux-arts begynte hun å utforske det å hugge i tre. Hun hadde riktignok arbeidet noe med dette materialet hjemme i Oslo, men i Paris følte hun seg friere. «Jeg ga meg ut på steder hvor jeg ikke hadde kunnet [gå] så lenge jeg gikk hos Palle», for å si det med hennes egne ord⁵. En tung eikestokk ble til en langstrakt torso. (Senere skulle Storm si til henne at denne torsoen var «ute å kjøre».) Hun danset på kveldene og fikk oppleve afrikansk dans.

Under Frankrikeoppholdet fikk Turid også anledning til å oppleve Chartreskatedralen. De gotiske skulpturene på fasaden gjorde et dypt inntrykk og ble en inspirasjon i arbeidet med konkurranseutkastet til Konserthuset i Oslo: Heptakord.

Konkurransen om utsmykningen av Johan Svendsens plass

I 1978 ble det utlyst en konkurranse for utsmykning av Johan Svendsens plass foran Konserthuset i Oslo. Det ble innlevert hele 70 utkast til konkurransen – utkast som varierte fra det abstrakte til det klassisk naturalistiske. Disse ble vist i Kunsternes Hus i juni.⁶ Juryen gjorde et uvanlig grep og utropte to vinnere: Harald Oredam (f. 1941) med «Jordmusikk» og Turid Eng Hirsch med «Heptakord». Hovedstadens kunstkritikere debatterte hissige juryens beslutning. Valget av to ulike utkast som skulle virke sammen, uten at dette var intensjonen fra kunsternes side, ble mye kritisert. Men utkastene ble stort sett godt tatt imot. Even Hebbe Johnsrud, for eksempel, skrev: «... Turid Eng Hirsch har lagt uttrykk og romvirkning inn i sin stiliserte figurgruppe, hvor det helt avgjørende blir hodenes utformning i forholdet til 'orgelpipe'-kroppene»⁷. Juryen skrev i sin uttalelse at Heptakord

² Erik Egeland, «Per Palle Storms elever på vei ut av Akademiet», *Aftenposten*, 27. september 1976.

³ Arne Durban, «Kunst-runde», *Norges Handels- og Sjøfartstidende*, 29. september 1976.

⁴ Elsebet Kjerschow, *Per Palle Storm i Norsk kunstnerleksikon* på snl.no. Hentet 13. november 2022 fra https://nkl.snl.no/Per_Palle_Storm.

⁵ Samtale med Turid Angell Eng, 9. oktober 2022.

⁶ Paul Grøtvedt, «Harmonisk stilbrudd i skulpturalt samspill», *Morgenbladet*, 22. juni 1978.

⁷ Even Hebbe Johnsrud, «Det kombinerte skulpturoppgjør», *Aftenposten*, 16. juni 1978.

«fremhever seg med sin ømhet og følelsesfullhet»⁸. Og at det er «et vakkert og uttrykksfullt utkast og en original løsning av orgelpipemotivet» som gir gode assosiasjoner til Konserthusets virksomhet⁹.

Det skulle ta flere år før Heptakord kom på plass. Men 25. oktober 1984 ble den 3,5 meter høye bronseskulpturen behørig avduket av Oslos ordfører, Albert Nordengen. Selv om Turid hadde blitt innkjøpt til flere samlinger før konserthuskonkurransen, så var dette et oppdrag som virkelig satte henne på kartet.

Kaare Castberg skriver om skulpturen: «'Heptakord', gresk for syvtoneskala, forestiller syv lyttende personer. De er i utgangspunktet portretter, men forandres underveis i arbeidet og stemmes til en tonerekke, som orgelpiper hevet over bakken».¹⁰ Med Turids egne ord: «Med de lange, rette figurene i forskjellig høyde har jeg forsøkt å få fram en intim rytme, figurene lytter, tyngdekraften oppheves».¹¹

Hengebuksvin, madonnaer, engler, lbsen og mer musikk...

Turid hadde dog utført flere offentlige utsmykningsoppdrag også før konserthuskonkurransen: Både «Tryllefløyten» (Nordtvedt skole, Oslo, 1977), «Steinhoggerne» (Kreditbanken, Halden, 1977), og «Det gode svin» (Ravnkollen barneskole, Oslo, 1978)¹². (Apropos sistnevnte: Hengebuksvinet, denne «fotside» grisen, har blitt hennes alter ego. Det har fulgt henne siden hun første gang tegnet det i Dresden Zoo i 1974, og så sent som i 2014 ble de sjarmerende sitteskulpturene «Hengebauchschwein» oppført i Drammens Elveparker.)

I 1997 ga Stortinget hennes «Maria med barnet» til Oslo domkirke i forbindelse med 300-årsjubileet. Skulpturen er hugget ut i en almestamme og delvis gnidd inn med oljefarger. I tråd med tradisjonen har Maria en blå kappe/sjal over en rød kjole¹³. Jesusbarnet er kledd i hvitt og har en forgyldt glorie. Skulpturen uttrykker en ømhet og er en «moderne middelaldermadonna» med Turids egne ord. Det var Marias sinnelag hun var opptatt av, «[o]g det fant jeg hos en MANN! En blanding av det 'å ta vare på' og samtidig gi barnet dets frihet»¹⁴.

Som en direkte følge av skulpturen i domkirken ble hun invitert til å lage en stor Madonnaskulptur i Sigdal. Den 2,14 meter høye skulpturen av en kvinne iført sid kjole og kappe med et barn på fanget, er hugget i lys granitt og står på «Bjønnskortenatten» 1020 moh. Den var ferdigstilt i 2009 og forestiller en mor som holder beskyttende rundt barnet sitt. Skulpturen fremviser en varme og inderlighet, morens ansikt er stille, kontemplativt, der hun betrakter barnet som vender hodet mot henne. Bekledningen er enkelt modellert, hetten på kappen beveges lett i vinden.

«Jeg er jævla rask!»¹⁵

Som tidligere nevnt tenker Turid energi heller enn form: Hun er opptatt av mellomrommene, det å få det plassert, og av bevegelse, ofte det langstrakte. I et foredrag hun holdt rundt år 2010 snakket hun om sin interesse for middelalderens treskulptur fra våre gamle stav- og stenkirker¹⁶.

⁸ Even Hebbe Johnsrud, «Utsmykningen av Johan Svendsens plass: To skal dele oppgaven», *Aftenposten*, 16. juni 1978.

⁹ owl, «'Dobbelt-seier' i utsmykking av Konserthuset», *Dagbladet*, 16. juni 1978.

¹⁰ Kaare Castberg, «Billedhuggeren Turid Eng» (*Memory*, 20??), 2.

¹¹ Castberg, 2.

¹² Arve Bringaker, «Turid Eng», i *Norsk kunstnerleksikon*, 20. februar 2017, http://nkl.sn1.no/Turid_Eng.

¹³ Rødt er kjærlighetens, menneskenes og jordas farge. Det er også martyrens farge, noe som viser til at sønnen hennes døde som martyr. Blått er himmelen og troens farge. «RLE-nett: Religiøst mangfold - Maria». Åpnet 12. november 2022. <https://rle-nett.cappelendamm.no/enkel/seksjon.html?tid=1894064>.

¹⁴ Turid Angell Eng, «Å modellere et evangelium», 2011, 1.

¹⁵ Samtale med Turid Angell Eng, 23. september 2022.

Hun liker godt å jobbe i tre. Det er morsomt, lekent, treverket lukter godt – og materialet gir også anledning til å bruke farger: Hun gnir oljefarger inn i deler av skulpturene, og bruker ofte gull. Hun lager først en modell i gips, og deretter er det frem med motorsagen «for å komme inn til kjernen i treblokken. Så kommer huggjernet frem. Da må jeg vise stor forsiktighet, for gjort er gjort»¹⁷.

Av kunstnerskap som har vært viktige for henne fremhever hun særlig kollegaene Kristian Blystad (1946), Nils Aas (1933-2004) og Gunnar Torvund (1948-2019). Turid forteller hvordan Torvund oppmuntret henne i prosessen med å søke opptak på akademiet, mens Blystad senere var en viktig støtte i arbeidet med «Heptakord». Gunnar Torvund banet helt nye veier innenfor den religiøse kunstens område¹⁸, og han hadde en sikker farge- og materialsans – og musikalitet. Han var en viktig kollega og samtalepartner rundt kunstneriske temaer.

Flere norske billedhuggere utforsket båttemaet på 1980-tallet. En tendens i tiden var bruk av symboliske trekk ved motiver eller formspråk.¹⁹ Turids «Den andre bredd» fra 1989 ble laget til en elsket person. Skulpturen er sammensatt av to deler, hugget i lind og bjørk og sparsomt bemalt med blå oljefarge. Den fremstiller en person som hviler fredelig med armene i kors over brystet, plassert i en båtform. Den øverste delen av «båten», hvor hodet hviler, er kløyvd. Motivet med en avdød i en båt er dypt forankret i europeisk mytologi, tilbake til den greske gudeverden hvor ferjemannen Charon frakter de døde over til dødsriket. Temaet tas senere opp i middelalderens legender om kong Arthurs død og båtreise til Avalon, og deretter av 1800-tallets preraphaelitter og av poeten Alfred Lord Tennysons i hans lyriske ballade «The Lady of Shalott» (1842).

«Det har blitt noen engler på veien, de er nærmest veivisere.»²⁰

Turid har også utforsket englemotivet: Mens «Ariel» (1995) og «Blå engel i flukt» (2014) er fulle av luft og bevegelse, er den bevingede mannsskikkelsen i «Hjemlengsel» (1995) et mer melankolsk, stille verk. Hennes «Ariel» er en fruktbarhetsengel, en mektig figur: hugget i tre, gnidd inn med ildfarger – rødt, gult. Engelen nærmest stuper ned over oss med utbredte vinger. Armer og vinger er ett. Mannsskikkelsen i «Hjemlengsel» er derimot preget av stillhet, nesten en tristhet, med armene ned langs kroppen og bøyd hode. Ikledt en sid, gråblå frakk. Skulpturen er inspirert av Bruno Ganz' Daniel-fremstilling i filmen «Der Himmel über Berlin» fra 1987.

Fortolkningene av fire av Ibsens kvinneskikkelser er også preget av luft og bevegelse. Som Turid selv skriver et annet sted i denne boken, søker hun å transcendere dem til de fire vindretningene: Elida Wangel (Østavind), Nora Helmer (Vestavind), Hilde Wangel (Sønnavind) og Hedda Gabler (Nordavind). Skulpturene er utført i bemalt tre, gips, marmor og bronse. Hun gir oss sterke, kraftfulle fremstillinger av disse fire kvinnerollene – øst, vest, syd, nord.

Men hun har også arbeider fulle av humor, musikk og rytme. I det tidlige arbeidet «Tryllefløyten» (1976) har hun gjengitt en fløytespillende gutt med fin bevegelse i både jakke og hår. «Jessye Norman in Concert» er en mektig fremstilling av en sanger, full av kraft. Både «Heptakord», «Triptykon» og «Koret» viser grupper fulle av musikk, og «Dirigentene» er en sjarmerende, lubben liten skulptur av to menn som synger av full hals.

¹⁶ Eng, 1.

¹⁷ Samtale med Turid Angell Eng, 23. november 2022.

¹⁸ Harald Flor, «Etterkrigstidens skulptur», i *Norges kunsthistorie: Inn i en ny tid*, bd. 7 (Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1981), 341.

¹⁹ Hans-Jakob Brun, «Norsk skulptur nå. Skisse til en bakgrunn», i *Norske billedhuggere i dag*, red. Hans-Jakob Brun (Oslo: Tanum-Norli, 1983), 25.

²⁰ Eng, 2.

Turid har også jobbet omfattende med fremstillinger av den nære, intime sfæren. Hun har en rekke fine skulpturer av kvinner og barn. «Ammen» fra 2002 er en vakker liten treskulptur i klare, lyse farger som viser en kvinne som omsorgsfullt vugger et spebarn. «Underveis» (1989) med undertittelen «TV-titting i pappas stol» er en fremstilling i granitt og marmor av en liten pike i en massiv stol. Blikket fokusert, hendene i fanget, tærne krøllet. I marmorbysten av «Kristin» (1986) er ansiktet varsomt modellert, mykt, man får nærmest lyst til å stryke henne over kinnet. Og den langstrakte, elegante kvinneskikkelsen bærende en krukke på hodet («Krukken», bronse 2005) har en ivoende energi i seg som stiger fra føttene opp.

Tilbake til det innledende sitatet. Turid utdyper hvordan det mennesket hun har fremfor seg gir ansatsen til hva hun søker å uttrykke i arbeidet. Det er essensen av det mennesket hun har foran seg som hun prøver å forme.²¹ I sine portrettskildringer, helfigurer og byster, skildrer Turid den enkelte person, både portrettlikhet og karakter. Gjennom Turid Angel Engs kunstnerskap løper en rød tråd: bevegelse, noe som strekker seg, energi og rytme. Et kunstnerskap og en estetikk med solid forankring i tradisjonelle materialer og teknikker, og i det forestillende objektet.

Hanne Storm Ofteland
Kunsthistoriker

²¹ Samtale med Turid Angell Eng, 23. november 2022.